

Bağımsız Denetim Standartları ve Faizsiz Finans Denetim Standartları Karşılaştırması

Sevgi AYTAÇ¹

Burcu ASLANTAŞ ATEŞ²

Özet

Muhasebe bilgi sistemi her tür işletme için temelde girdi-süreç-çıkı şeklinde işlemekte olup, bu sistemin çıktıları olan finansal raporlar noktasında farklılıklar oluşmaktadır. Bankalar başta olmak üzere finansal kuruluşların farklı bir hesap planı kullanmaları, Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına uzun yıllardır tabi olmaları, Sermaye Piyasası Kurulu ve Bankalar Birliği gibi kurumların düzenlemelerine uymak durumunda olmaları gibi sebeplerle muhasebe bilgi sistemleri de farklılaşmaktadır. Finansal kurumlar içerisinde de özellikle faizsiz finans kuruluşları diğerlerinden ayrılmaktadır. Ülkemizde faizsiz finans kuruluşları katılım bankaları olarak faaliyet göstermektedir. Bu bankalar, faiz içeren işlemler yapmamakta; kredi ve mevduat sahipleri ile bir ortaklık ilişkisi kurmaktadır. Geleneksel finans kuruluşlarından temelde bu özellikleri ile ayrılan faizsiz finans kuruluşlarının bağımsız denetimlerinin de özellikli olması gerekmektedir. Bu konu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından "Faizsiz Finans Denetim Standartları"nın (FFDS) yayımlanması ile düzenlenmiştir. Bu çalışmada mevcut "Faizsiz Finans Denetim Standartları" ile yine Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan "Bağımsız Denetim Standartları" arasındaki ilişki incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Finans Kuruluşları, Bağımsız Denetim Standartları, Faizsiz Finans Denetim Standartları.

Comparison of Independent Auditing Standards and Interest- Free Finance Auditing Standards

Abstract

The Accounting Information System basically operates as input-process-output for all types of businesses and differences occur in the financial reports which are the outputs of this system. Accounting information systems are also structured differently due to reasons such as the fact that financial institutions, especially banks, use a different chart of accounts, have been subject to Turkish Financial Reporting Standards for many years, and have to comply with the regulations of institutions such as the Capital Markets Board and the Banks Association. The interest-free financial institutions, among financial institutions, stand out from others. The interest-free financial institutions in our country operate as participation banks and these banks establish a partnership relationship with loan and deposit holders and do not carry out transactions involving interest. Independent audits of interest-free financial institutions, which differ from traditional financial institutions with these features, should also be special. This issue has been regulated by the publication and entry into force of the "Interest-Free Finance Auditing Standards" by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority. In this study based on these standards the

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 19/12/2024 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 30/01/2025

*Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı'nda kabul edilen yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, sevgi_duzenli@hotmail.com, <http://orcid.org/0009-0009-3026-5919>

² Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, burcuates@sdu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-8896-5303>

Atf (Citation): Aytaç, S. ve Aslantaş Ateş, B. (2025). Bağımsız denetim standartları ve faizsiz finans denetim standartları karşılaştırması. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 5(1), 22-35.

relation between the currently existing "Interest-Free Finance Auditing Standards" and the "Independent Auditing Standards" published by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority was examined.

Keywords: *Interest-Free Financial Institutions, Independent Auditing Standards, Interest-Free Finance Auditing Standards.*

1. GİRİŞ

Çağın küresel ekonomik koşulları içerisinde faaliyette bulunma, rekabet edebilme baskısı, sürdürülebilir olma, şeffaf olma, adil olma, işletmeleri zora sokan unsurlar olmaktadır. İşletmelerin yoğun rekabetçi ortamda hesap verilebilirlik düzeylerinin artırılması ve süreklilik varsayımına zarar gelip gelmediğinin ortaya konması amaçları ile finansal raporların bağımsız dış denetimi son derece elzemdir.

Bağımsız dış denetim, bağımsız dış denetçiler tarafından yapılan, finansal raporların genel kabul görmüş muhasebe ilke ve finansal raporlama standartlarına uygunluğunun incelendiği ve denetim raporu ile sonlanan bir süreçtir. Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları nasıl ki muhasebe bilgi sisteminin çıktıları olan finansal raporların standardizasyonunu sağlıyorsa Bağımsız Denetim Standartları da (BDS) bağımsız dış denetimin standardizasyonunu sağlamaktadır.

Bağımsız Denetim Standartları, genel olarak tüm finansal kuruluşlar için geçerli olan, ulusal ve uluslararası düzeyde kabul görmüş norm ve ilkeleri içermektedir. Bu standartlar, finansal tabloların denetlenmesi sürecinde uyulması gereken etik kurallar, denetim teknikleri ve raporlama gerekliliklerini kapsamaktadır.

İşletmeler tek bir sektörde faaliyette bulunmadıklarından bağımsız dış denetimlerinin de tek bir standart setine bağlı kalınarak yapılamayacağı açıktır. Faizsiz finans kuruluşları için "Faizsiz Finans Denetim Standartları" Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından dilimize çevrilerek yayımlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Bu standartlar, İslami finans ilkelerine (Şeriat Prensipleri-Fıkhi Hukuk veya Şer-i Kurallar şeklinde de literatürde yer bulmaktadır) uygun şekilde faaliyet gösteren finansal kurumlar için geliştirilmiş özel denetim çerçeveleridir. Faizsiz finansman yöntemlerinin ve İslami finans ilkelerinin gereklerine uygunluk açısından finansal raporlamayı değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu denetim standartlarının halihazırda diğer işletmeler ve elbette bankalar için kullanılan bağımsız dış denetim standartları ile benzerlik/farklılıkları mevcuttur.

2. BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM VE BAĞIMSIZ DIŞ DENETİM STANDARTLARI

Bağımsız dış denetim Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nca; "Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasıdır." şeklinde tanımlanmaktadır (KGK, Bağımsız Denetim Yönetmeliği, 2012).

Bağımsız denetime ilişkin standartlar ise gerçekleştirilen işin kalitesine dönük ölçütler bütünüdür. Bireysel özellikleri itibarıyla denetçiyi ve denetim sürecinin tamamını bünyesinde barındırmaktadır (Kara, 2016: 8). Bağımsız denetim standartları, finansal raporların bağımsız denetimi esnasında uygulanmakta olup, denetçinin makul güvence oluşturmasında temel teşkil etmektedir. Denetim bu sayede finansal raporları inceleyen kullanıcıların finansal raporlara güven düzeyini artırır; yöneticilere deneyimlerini geliştirmeleri anlamında fikir verir ve gelecek projeksiyonuna temel oluşturur (Holmes, 1975: 2).

Bağımsız Denetim Standartları 2024 yılı itibarıyla otuz yedi adettir. Bu standartlar "genel ilke ve sorumluluklar", "risk değerlendirmesi ve risk olarak değerlendirilen hususlara verilecek karşılıklar", "bağımsız denetim kanıtları", "başkalarının çalışmalarının kullanılması", "bağımsız denetimin sonuçları ve raporlama" ve "özel alanlar" şeklinde (kgk.gov.tr).

3. FAİZSİZ FİNANS VE DENETİM STANDARTLARI

Faizsiz finans, İslam'ın ekonomik ve ticari prensipleri çerçevesinde geliştirilmiş, etik ve sosyal sorumluluk ilkelerini de gözeterek bankacılık, sigorta, yatırım fonları vb. tüm finansal faaliyetleri ve ürünleri kapsayan bir sistemi ifade etmektedir. Faizsiz finans sistemi modern finans sisteminde ortaya çıkan adil olmayan düzenin sebep olduğu kaosu ortadan kaldırmayı amaçlamış ve önceden belirlenmiş olan sabit faizi yasaklayan, gerçekleşen gelirden pay almaya izin veren ve kullanılan fonlarla elde edilen ekonomik sonuca yani kâra ortaklık esasına dayanan bir sistem olarak tanımlanabilmektedir (Ulusoy ve Altun, 2017). Faizsiz finans (İslami Finans) sistemi İslami prensiplere dayanmaktadır ve yüzyıllardır değişmeden günümüze kadar gelmiştir (Mujiatun, 2022). İslami finans çalışmaları, genel kabul gören yaklaşıma göre 20. yy başlarında batılı bankaların İslam ülkelerinde faizli işlemlerle faaliyet göstermelerine Müslüman aydınların eleştirileri ile ortaya çıkmış, daha sonra geleneksel finans sistemine teorik alternatif arayışlar ve en sonunda pratiğe dökülen uygulamalarla günümüze kadar gelmiştir (Güçlü ve Kılıç, 2020). Faizsiz finans kuruluşları, İslami prensipleri finans yönetimine uygulamak ve etik uygulamalar aracılığıyla ekonomik büyümeyi teşvik etmek konusunda kritik bir rol oynamaktadır (Pamuji, Supandi ve Sa'diyah, 2022). Bu sistem, faiz tabanlı finansal faaliyetleri yasaklamakta; risk paylaşımını ve sosyal sorumluluğu vurgulamaktadır (Zubair, 2022). Faizsiz finansın hızlı büyümesi, dini bağlılık ve pratik ekonomik çıkarlar tarafından desteklenmekte ve tüm işlemlerde İslami prensiplere uygunluğu sağlamaktadır (Al Amin ve diğerleri, 2022).

Faizsiz finans kuruluşlarının sahip olduğu özel nitelik ve bu kuruluşların farklı gereksinimleri, bu kuruluşlar özelinde muhasebe standartlarının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Ancak kullandıkları muhasebe sisteminin farklılaşması beraberinde bu kuruluşların denetim sürecinde de farklılıklara sebep olmuştur. Bu ihtiyaç ile hem dünyada hem de Türkiye'de faizsiz finans kuruluşlarının denetim süreci için denetim standartları uygulamaya konmuştur. Bu standartlar, İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu tarafından hazırlanmış; ülkemizde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından 2019 yılında dilimize çevrilerek Resmî Gazete 'de (14.12.2019 tarih ve 30978 nolu karar) yayımlanmış ve 2020 yılından itibaren uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda öncelikle denetçilerin tabi olduğu etik kurallar belirlenmiş arkasından belirli aralıklarla 6 denetim standardı (2024 itibarıyla) yayımlanmıştır.

4. BAĞIMSIZ DENETİM VE FAİZSİZ FİNANS DENETİM STANDARTLARI KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışma, bu kısmında araştırmanın amacı, kapsamı, tasarımı, literatür taraması ve amaca konu olan bağımsız denetim/faizsiz finans denetim standartlarının karşılaştırılması sunulmuştur. Bu sayede her bir standart grubunda yer alan standartların içerik itibarıyla benzerlik ve farklılıkları ortaya konmuş olacaktır.

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Yöntemi

Faizsiz finans kuruluşlarının yaygınlaşması ile özellikle bu kuruluşlara özgü bazı kavramların mevcut muhasebe sistemlerine dâhil edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda Türkiye gibi uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını temel alarak muhasebeleştirme yapan ülkelerde Faizsiz Finans Muhasebe Standartları yayımlanmış ve bu kuruluşlar muhasebe süreçlerinde bu standartlara geçiş yapmışlardır.

İslami kurallar çerçevesinde faaliyet gösteren kuruluşların sadece muhasebe sistemlerinde değil iç kontrol ve iç denetim süreçlerinde de farklılıklar söz konusu olmuştur. Çünkü bu kuruluşlar diğer sektör işletmelerinin sahip oldukları risklerin yanı sıra kendi faaliyet alanlarına özgü risklerin de dâhil edildiği bir iç kontrol ve iç denetim sistemine ihtiyaç duymaktadırlar. Tüm bu değişim İslami finans kuruluşlarının hazırladıkları finansal raporlara da yansımıştır. Dolayısı ile işletmelerin finansal raporlarının tabi oldukları muhasebe sistemlerine göre uygunluğunu inceleyen ve bu doğrultuda finansal tablo kullanıcılarına makul güvence sağlayan bağımsız denetim sürecinin de tüm bu değişimlere ayak uydurması gerekmektedir.

Dolayısıyla ülkemizde muhasebe ve denetim standartlarının yayımlanmasında sorumlu kuruluş olan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu öncelikle Faizsiz Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarını yayımlamış, daha sonra ise Faizsiz Finans Denetim Standartlarını yayımlamıştır.

Faizsiz Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları ile benzerlik göstermesinin yanı sıra bazı farklılıklara da sahiptir. Özellikle İslami ülkelere özgü kavramlar muhasebe sistemine dâhil edilmiştir. Bunun yanı sıra Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan Faizsiz Finans Denetim Standartları da Türkiye Bağımsız Denetim Standartları ile birçok yönden benzerlik göstermesine rağmen bazı farklılıklara da sahiptir.

Çalışmanın çıkış noktası bahse konu olan “Faizsiz Finans Denetim Standartları”dır. Bu standartların denetim sürecindeki yeri, faizsiz finans kuruluşlarının -faiz hassasiyeti olan paydaşları açısından- İslam Hukukuna uygun işleyip işlemediği noktasında oldukça önem taşımaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı; “Faizsiz Finans Denetim Standartları” ile “Bağımsız Denetim Standartları” nı karşılaştırmalı olarak inceleyerek; aralarındaki ilişkiyi, benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır.

Çalışmanın amacı itibarıyla kapsamını; Kamu Gözetimi Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Kurumu tarafından yayımlanan ve karşılaştırma yapılacak olan standartlar oluşturmaktadır.

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizinde öncelikle her iki standart setleri ayrıntılı incelenmiş; standartlar kategorize edilmiş, her biri ortak yönleri itibarıyla eşleştirilmiştir. Metinler okunarak analiz edilmiş benzer/farklı yönler sunulmuş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

4.2. Literatür İncelemesi

Konuyla ilgili literatür çok derin olmamasına rağmen bu tarz çalışmalar yapılmış olması umut vaat etmektedir. Örneğin, Akpınar ve Çetintaş (2021), çalışmalarında faizsiz finans denetim sürecini gerçekleştiren denetçiler için yayımlanan etik kurallar ile bağımsız denetçiler için yayımlanan etik kuralları karşılaştırmışlardır. Çalışmada iki grup arasındaki en önemli farkın faizsiz finans denetim süreci için belirlenen etik kuralların daha çok İslam dininin kural ve yasaklarına göre oluşturulduğu ifade edilmiştir.

Ertugay ve diğerleri (2019), çalışmalarında faizsiz finans denetim sürecini hem iç denetim hem de dış denetim kapsamında incelemiştir. Çalışmada faizsiz finans kuruluşlarının iç denetim süreci anlatılmıştır. Bunun yanı sıra faizsiz finans denetim standartlarına vurgu yapılmıştır. Çalışmanın sonunda özellikle faizsiz finans kuruluşları denetim sürecindeki en büyük sorunlardan birinin iç denetim, danışma komiteleri ve bağımsız denetim arasındaki güven sorunu olduğuna değinilmiştir. Bunun yanı sıra dış denetimde etkinliğin artırılması için denetçilerin fıkhi ilke ve kurallar konusunda uzmanlaşması gerektiği ifade edilmiştir.

Doğan vd. (2022) çalışmalarında Faizsiz finans denetim standartlarının uygulandığı birçok ülkede standardın uygulanmasının katılım bankalarının finansal performansı üzerindeki etkisini TOPSİS yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda söz konusu standartları zorunlu olarak uygulayan Bahreyn’de standartlara uyum çok yüksek çıkmasına rağmen finansal performansla olan etkisi aynı düzeyde yüksek çıkmamıştır. Buna rağmen standartları gönüllü olarak peyderpey uygulamaya koyan Pakistan’da ise faizsiz finans denetim standartlarına uyum yüksek çıkmış olmakla beraber katılım bankalarının finansal performansına etkisi de yüksek çıkmıştır. Bunun sebebinin bu ülkede özellikle danışma komitelerinin görevinin çok iyi raporlanmış olması düşünülmektedir.

4.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, her ikisi de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan 6 adet Faizsiz Finans Denetim Standardı, 37 adet Türkiye Bağımsız Denetim Standardı ile karşılaştırılmaktadır. Standartlar Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunda yayımlanan kodları ile Tablo 1’de verilmektedir. Tabloda birbiri ile ilişkili olan faizsiz denetim standartları ve bağımsız denetim standartları benzerlikleri ve farklılıkları temel alınarak incelenmiştir. Ancak tabloda görüldüğü üzere bazı Bağımsız Denetim Standartlarının altı tane Faizsiz Finans Denetim Standardının hiçbirisiyle ilişkisi kurulmamıştır. Çünkü Faizsiz Finans Denetim Standartları denetim sürecindeki bazı aşamalarla ilgili çok detay vermemekte ve bu alanlarda “Fıkhi ilke ve kurallara aykırı olmadığı sürece” Bağımsız Denetim Standartlarından faydalanılması gerektiğine atıfta bulunmaktadır. Ayrıca tabloda görüleceği üzere FFDS 6 güvence denetimi standardı olması sebebiyle Güvence Denetim Standartları ile ilişkilidir.

Tablo 1. Denetim Standartları Karşılaştırması

Faizsiz Finans Denetim Standartları (FFDS)	Bağımsız Denetim Standartları (BDS)
FFDS 1: Bağımsız Denetimin Amacı ve İlkeleri	BDS 200: Bağımsız denetçinin genel amaçları ve bağımsız denetimin bağımsız denetim standartlarına uygun olarak yürütülmesi BDS 250: Finansal tabloların bağımsız denetiminde mevzuatın dikkate alınması BDS 500: Bağımsız denetim kanıtları BDS 720: Bağımsız denetçinin diğer bilgilere ilişkin sorumlulukları
FFDS 2: Bağımsız Denetçi Raporu	BDS 700: Finansal tablolara ilişkin görüş oluşturma ve raporlama BDS 701: Kilit denetim konularının bağımsız denetçi raporunda bildirilmesi BDS 705: Bağımsız denetim raporunda olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi BDS 706: Bağımsız denetim raporunda yer alan dikkat çekilen hususlar ve diğer hususlar paragrafları BDS 800: Özel hususlar-özel amaçlı çerçevelere göre hazırlanan finansal tabloların bağımsız denetimi BDS 570: İşletmenin sürekliliği
FFDS 3: Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Şartları	BDS 210: Bağımsız denetim sözleşmesinin şartları üzerinde anlaşmaya varılması
FFDS 4: Bağımsız Denetçi Tarafından Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi	BDS 260: Üst yönetimden sorumlu olanlarla kurulacak iletişim
FFDS 5: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hata ve Hileye İlişkin Sorumlulukları	BDS 240: Finansal tabloların bağımsız denetiminde bağımsız denetçinin hileye ilişkin sorumlulukları BDS 315: Önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi BDS 330: Bağımsız denetçinin risk olarak değerlendirilmiş hususlara karşı yapacağı işler BDS 700: Finansal tablolara ilişkin görüş oluşturma ve raporlama
FFDS 6: Fıkhi Denetim (Faizsiz Finans Kurumlarının Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluk Sağlamasına Yönelik Güvence Denetimi)	GDS 3000: Güvence Denetimi Standardı 3000

Kaynak: Utku ve Kaya (2024)'den uyarlanmıştır.

Faizsiz Finans Denetim Standartları (FFDS) ve Bağımsız Denetim Standartları (BDS) karşılaştırılması altı başlık halinde aşağıda sunulmaktadır.

4.3.1. Denetimin Amacı ve Kapsamı Açısından FFDS ve BDS Karşılaştırılması

Faizsiz Finans Denetim Standardı 1'de denetimin amacı ve kapsamının ne olduğu belirtilmektedir. Buna göre denetimin amacı, kuruluşun finansal tablolarının fıkhi (İslami) hükümlere, faizsiz finans muhasebe standartlarına uygunluğunun değerlendirilmesi ve bu yönde bir görüş bildirilmesidir. Buna göre FFDS 1'de, faizsiz finans kuruluşlarının denetiminde denetçinin denetlenen işletmenin finansal raporlarının İslami ilkelere göre hazırlanıp hazırlanmadığı hususunda görüş bildirmesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra, aynı standartta söz konusu amaca ilaveten “kuruluşun, finansal raporların Türkiye’de geçerli olan mevcut muhasebe uygulamalarına uygunluğun değerlendirilmesi ve bu yönde bir görüş bildirilmesi” ifadesi de yer almaktadır.

Bağımsız Denetim Standardı 200 ile karşılaştırdığımızda, BDS 200’de denetimin amacının daha genel olarak ifade edildiği görülmektedir. BDS 200’e göre denetimin amacı; işletmenin finansal tablolarının ülkede geçerli olan finansal raporlama çerçevesine uygun hazırlanıp hazırlanmadığı ile ilgili görüş bildirmek olarak ifade edilmiştir. BDS 200’de finansal tabloların fıkhi hükümlere uygunluğunun değerlendirmesi ile ilgili bir ifadeye yer verilmemiştir.

FFDS 1 denetimin amacı ile denetimin kapsamının ne olması gerektiğini de ifade etmektedir. FFDS 1'e göre denetimin kapsamı fıkhi hükümlere aykırı olmadığı sürece denetçinin gerekli gördüğü tüm denetim prosedürlerinden oluşmaktadır. Standart denetimin kapsamı ve uygulanacak denetim prosedürleri ile ilgili ayrıntı vermemekle birlikte Bağımsız Denetim Standartlarına atıfta bulunmaktadır. Buna göre FFDS' de ayrıntı verilmeyen alanlarda "fıkhi ilke ve kurallara aykırı olmadığı sürece" bağımsız denetim standartlarından faydalanılması gerektiğini ifade etmektedir.

BDS 250 standardı ise, mevcut mevzuata uygunluğun denetçi tarafından değerlendirilmesi sürecini anlatmaktadır. Standartta göre, bazı mevzuatlar doğrudan işletmenin finansal tabloları üzerinde etkiye sahipken, bazıları ise sadece işletme faaliyetlerinin sürdürülmesi esnasında işletme yönetiminin uyması gereken kuralları düzenler. Bu kurallara uyulup uyulmamasının finansal raporlar üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle BDS 250 finansal raporlar üzerinde etkisi bulunmayan mevzuat düzenlemelerinin değerlendirilmesi sorumluluğunu işletme yönetimine vermiştir. Ancak finansal tablolar üzerinde etkisi bulunan mevzuat düzenlemelerine uygunluğun değerlendirilmesi bağımsız denetçinin sorumluluğundadır. BDS 250 mevzuata uygun davranılıp davranılmaması eğer finansal tablolar üzerinde herhangi bir etkiye sahipse ve bağımsız denetçi söz konusu mevzuat ile ilgili detaylı bilgiye sahip değilse bağımsız denetçinin konuyla ilgili görüş talep edebileceğini belirtmektedir. Dolayısı ile bağımsız denetçinin tüm fıkhi ilke ve kurallara hâkim olması beklenmemektedir. İslami ilkelerle ilgili mevzuata hâkim olmaması durumunda ilgili kuruluştan görüş isteyebilecektir. Bunun yanı sıra bağımsız denetçi faizsiz finans kuruluşu için geçerli olan fıkhi ilke ve kuralların doğruluğunu kanıtlamakla sorumlu değildir. Söz konusu kuralların belirlenmesi faizsiz finans kuruluşu bünyesinde oluşturulan danışma komitelerinin sorumluluğundadır. Denetçi sadece bu komiteler tarafından onaylanan fıkhi ilke ve kurallara uygun finansal tablo hazırlanıp hazırlanmadığını değerlendirir.

Ülkemizde 2019 yılında faizsiz finans kuruluşu olan katılım bankaları için "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ" yayınlanmıştır. Bu tebliğ ile katılım bankalarının faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygun şekilde faaliyet göstermek üzere oluşturacakları yapı ve süreçlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Bu tebliğe göre katılım bankaları, faaliyetlerinin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla bir danışma komitesi oluşturmakla yükümlüdür. Yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet gösteren danışma kurulu, faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uyum konusunda banka faaliyetlerini incelemek ve onaylamakla sorumludur (Mevzuat Bilgi Sistemi, t.y.).

FFDS 1 makul güvence, mesleki şüphecilik, denetçinin mesleki muhakeme yeteneği gibi bağımsız denetim sürecinde yer alan önemli kavramları ayrıntılı olarak açıklamamaktadır. Bu kavramların detayı için BDS 200, BDS 250 ve BDS 500'e atıfta bulunmaktadır.

4.3.2. Denetim Raporu ve Denetçi Görüşü Açısından FFDS ve BDS Karşılaştırılması

FFDS 2, denetçinin denetim süreci sonunda görüşünü belirteceği denetim raporunun hazırlanması ile ilgili rehberlik etmektedir. Bunun yanı sıra denetçinin vereceği denetim görüşü ile ilgili de yol haritası sunmaktadır. Standart öncelikle denetim raporunun şekil şartlarını belirtmektedir. Denetim raporu BDS 700'de de belirtildiği üzere başlık, muhatap, açılış ve giriş paragrafı, denetimin kapsamının belirtildiği paragraf, BDS'ye uygun denetim yapıldığına dair atıf, görüş paragrafı ve rapor tarihinden oluşmaktadır. FFDS 2' de farklı olarak BDS'nin yanı sıra FFDS'ye de uygun bir denetim süreci gerçekleştirildiğine dair ifadeye yer verilmesi istenmektedir.

FFDS 2'ye göre denetçinin görüşü belirtilirken "doğru ve gerçeğe uygun bir görünüm sağlamaktadır" ifadesine yer verilmelidir. Bu ifade ile denetçinin sadece finansal tablolar için önem arz eden hususların dikkate alındığı ifade edilmeye çalışılmaktadır. BDS 700'de denetçinin görüş bildirirken benzer bir ifadeyi kullanabileceğini belirtmektedir. FFDS 2 denetçinin denetim raporunda verebileceği görüş türlerini açıklamaktadır. Buna göre denetçi, olumlu, sınırlı olumlu görüş ve olumsuz görüş bildirebileceği gibi görüş bildirmekten kaçınabilir. BDS 700'de de aynı denetim görüşlerinden bahsedilmektedir. Ancak denetçinin söz konusu görüşleri tercih edeceği durumlar ifade edilirken bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre FFDS 2 işletmenin sürekliliği ile ilgili bir durumun olması denetçinin görüşünü etkilemeyen unsurlar arasında saymıştır. Dolayısı ile FFDS 2'ye göre

işletmenin sürekliliği ile ilgili bir durum olmasına rağmen denetçi olumlu görüş verebilmektedir. Bunun yanında standart, işletme ile ilgili önemli bir belirsizlik olması durumunda da denetçinin olumlu görüş verebileceğini ifade etmektedir. Eğer birden fazla önemli belirsizlik olması durumunda ise denetçinin görüş bildirmekten çekilebileceğini belirtmektedir. BDS 700, işletmenin sürekliliği hususunda BDS 570'e yönlendirme yapmakta ve bu standarda göre denetim raporu hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. BDS 570'e göre, işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli bir belirsizliğin var olup olmadığına dair kanıtın bulunması sorumluluğu denetçiye verilmiştir. BDS 570'e göre işletmenin sürekliliği ile ilgili belirsizlik denetçinin raporunda belirteceği görüşü de oldukça etkilemektedir. Eğer işletme, finansal tablolarını muhasebenin ilkelerinden olan işletmenin sürekliliği ilkesine göre hazırlamış ancak denetçi, işletme yönetiminin işletmenin sürekliliği ifadesini uygun bulmadığı durumlarda olumsuz görüş bildirmektedir. Örneğin işletme tasfiye sürecinde ise işletmenin sürekliliği ifadesi yerine tasfiye süreci ifadesi kullanılmalıdır. Bunun yanında işletmenin sürekliliği ile ilgili belirsizlik konusunda işletme yönetimi tarafından yeterince açıklama yapılmamış ise denetçi olumlu görüş vermekle birlikte ek bir paragraf ile işletmenin sürekliliği ile ilgili önemli belirsizlik açıklanır.

BDS 705, denetim raporunda olumlu görüş bildirilmesi dışındaki durumları ifade etmektedir. Buna göre standart hangi durumlarda olumsuz hangi durumlarda şartlı görüş verilmesi gerektiğini ya da hangi durumlarda görüş bildirmekten kaçınılması gerektiğini anlatmaktadır. FFDS 2 olumlu görüş verilmesini etkileyen iki temel unsurdan bahsetmektedir. Bunlar; denetçinin yapacağı denetimin kapsamının kısıtlanması ve faizsiz finans kuruluşunun danışma komitesi tarafından belirlenen fıkhi ilke ve kurallara uygun davranılması hususunda işletme yönetimi ile anlaşmazlık yaşanması şeklinde ifade edilmektedir. BDS 705 de olumlu görüş dışında görüş bildirilmesi gereken durumları iki başlık altında anlatmıştır. Bunlardan birisi denetçinin bir görüşe ulaşabilmek için yeterli kanıt ulaşamaması durumudur. Diğerisi ise denetçinin, finansal tabloların bütünlüğünü bozacak düzeyde önemli yanlışlık içerdiğine dair kanıt ulaşması durumudur. Tablo 2'de BDS 705 kapsamında olumlu görüş dışında görüş verilmesini gerektiren durumlar özetlenmiştir:

Tablo 2. BDS 705 Kapsamında Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesini Gerektiren Hususlar

Finansal Tablolardaki Durum	Önemli Ancak Yaygın Değil	Önemli ve Yaygın
Finansal Tablolar Önemli Yanlışlık İçermektedir	Şartlı Görüş	Olumsuz Görüş
Yeterli ve Uygun Kanıt Ulaşılamamıştır.	Şartlı Görüş	Görüş Bildirmekten Kaçınma

Kaynak: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, BDS 705, Açıklayıcı Hükümler ve Uygulama- A1

FFDS 2 olumsuz ya da şartlı görüş verilmesi gereken durumları ifade ederken “önemli” ifadesini kullanmaktadır. Buna göre, işletme yönetiminin tercih ettiği muhasebe politikaları, bu politikaların uygulanış biçimi ya da finansal tablolarla ilgili yapılan açıklamaların yeterliliği hususunda yönetimle anlaşmazlıkların finansal tablolar açısından önemli ve yaygın olması durumunda olumsuz ya da şartlı görüş bildirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak önemli ve yaygın ifadeleri standart kapsamında net olarak ifade edilmemiştir.

Tabloda görüldüğü üzere, önemli ve yaygın ifadelerinden BDS 705 de faydalanmıştır. Buna göre, finansal tablolardaki söz konusu durumun önemli ve yaygın oluşuna göre denetçi görüşü değişmektedir. Ancak BDS 705 “yaygın” ifadesini daha net olarak açıklamıştır. Yaygın ifadesi işletmenin finansal raporları üzerindeki önemli yanlışlığın finansal raporlar üzerindeki etkisini açıklamak için kullanılmaktadır. Buna göre yaygın durum finansal tablodaki belli bir hesapla sınırlı değildir. Ancak önemli yanlışlık finansal tablodaki belli bir hesapla sınırlı ama finansal tablonun önemli bir bölümü üzerinde etkiliyse yaygın ifadesi söz konusudur. Bunun dışında önemli yanlışlık finansal tablo kullanıcılarının finansal tabloları anlamalarını sağlayan temel taşlar ile ilgiliyse yine yaygın ifadesi gündeme gelmektedir.

BDS 700' e göre, denetçi denetim raporunda kilit denetim konularını raporlamalıdır. Nasıl raporlanacağı hususunda ise BDS 701'e atıfta bulunmaktadır. Buna göre, denetçi finansal tablolarla ilgili şeffaflığı artırmak ve finansal tablo kullanıcılarına güvenilir bilgi sunulmasını sağlamak amacıyla kilit denetim konularını BDS 701'e göre belirlemeli ve denetim raporunda sunmalıdır. Standart özellikle önemli yanlışlık riskinin yüksek olduğu düşünülen alanların kilit denetim konusu olacağını belirtmektedir. Ancak FFDS 2 denetim raporlarında kilit denetim konularının belirlenmesi ve raporlanması sürecinden bahsetmemektedir.

4.3.3. Denetim Sözleşmesinin Hazırlanması Açısından FFDS ve BDS Karşılaştırılması

FFDS 3 ve BDS 210 incelendiğinde iki standardın birbirleri ile oldukça paralellik gösterdiği görülmektedir. Her iki standart da denetim sözleşmesinin nasıl hazırlanması gerektiği ile ilgili yol haritası sunmaktadır. Buna göre FFDS 3 denetim sözleşmesinde, denetimin amacı, kapsamı, tarafların sorumluluğu konularını içermelidir. Standart denetimin kapsamının ve denetim planlamasının nasıl yapılacağı hususunda da yol haritası sunmaktadır. Özellikle denetçi tarafından işletmenin iç kontrol sistemi ile yapılacak değerlendirmeye göre denetimin kapsamının belirlenmesini ve denetim planının hazırlanmasını ifade etmektedir. Aynı süreç BDS 210'da da belirtilmektedir.

4.3.4. Danışma Komitesi Açısından FFDS ve BDS Karşılaştırılması

FFDS'de belirtildiği üzere, denetçinin sorumluluğu finansal tabloların danışma komitesi tarafından yorumlanan Fıkhi ilke ve kurallara uygunluğu ile ilgili görüş bildirmektir. Dolayısı ile Fıkhi ilke ve kuralları ile ilgili bilgi sahibi olmakla birlikte danışma komitesi kadar hâkim olması söz konusu olmayabilir. FFDS'leri denetçiye böyle bir sorumluluk vermemektedir. Ayrıca danışma komitesinin yayınladığı fetva veya yönetmeliklerin doğruluğunu kanıtlamak da denetçinin sorumluluğunda bulunmamaktadır. Bu süreçte denetçi, danışma komitesi tarafından yayınlanan fetva ve düzenlemeleri dayanak olarak kullanabilmektedir. FFDS 4 denetçinin finansal tabloların fıkhi ilke ve kurallara göre hazırlanıp hazırlanmadığı ile ilgili görüş oluştururken danışma komitelerinden nasıl yararlanacağı ile ilgili yol haritası sunmaktadır.

İslami kuruluşların son yıllarda ülkelerde oldukça büyük hacimlere ulaşması ile bu kuruluşların İslami kurallar çerçevesinde yönetilmesini sağlamak, İslami kurallar ile ilgili uygulama farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla danışma kurulları oluşturulmuştur. Aynı amaç için kurulsun da yapısal olarak ülke bazlı farklılıklar görülmektedir (Yılmaz ve Şencal, 2022).

Türkiye'de Türkiye Katılım Bankaları Birliği kapsamında 2018 yılında merkezi bir danışma kurulu oluşturulmuştur. Söz konusu kurul faizsiz bankacılık sistemi ilke ve kurallarına uyumu sağlamayı amaçlayan standartları oluşturmaktadır. Ancak bunun yanı sıra katılım bankaları ülkemizde kendi denetim komitelerini de oluşturmak zorundadır. Söz konusu komiteler ise katılım bankaları yönetim kurulu tarafından seçilmektedir. Komitenin amacı da faizsiz bankacılık sistemi ile ilgili ilke ve kuralların uygulanmasına yol göstermektir (Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ, t.y.).

Buradan hareketle FFDS 4, faizsiz finans kuruluşu olan katılım bankaları denetim komitesi ile denetçi arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Standart fıkhi ilke ve kuralların belirlenmesini ve yorumlanması sorumluluğunu danışma komitelerine bırakmış, ancak finansal tabloların bu ilke ve kurallara uygun hazırlanıp hazırlanmadığı hususunda görüş oluşturma sorumluluğunu denetçiye bırakmıştır. BDS incelendiğinde FFDS 4 ile paralellik gösteren bir BDS olmadığı görülmektedir. Ancak BDS 260 yukarıda belirtildiği üzere danışma komitelerine bir atıfta bulunmamakla birlikte denetçinin işletmenin üst yönetiminden sorumlu kişilerle olan iletişiminden bahsetmektedir. Bu kapsamda standart denetçilerin denetim esnasında üst yönetimden sorumlu kişilerle denetçinin bağımsızlığı ilkesine dikkat etmek şartıyla denetimin niteliğini artıracak bir iletişim içerisinde olunmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle FFDS 3'e benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

Borsada işlem gören işletmelerde de benzer bir uygulama söz konusudur. Sermaye Piyasaları Kurulu tarafından yayınlanan kurumsal yönetim tebliğine göre Borsa İstanbul'da işlem gören işletmelere denetimden sorumlu bir komite oluşturması zorunluluğu getirilmiştir. Ancak denetim komiteleri, işletmede bağımsız denetçi seçimi, iç kontrol ve iç denetim sisteminin etkinliğinin değerlendirilmesi ve finansal bilginin paylaşılması gibi görevlere

sahiptir (Kurumsal Yönetim Tebliği, 2014). Bu açıdan değerlendirildiğinde denetim komiteleri ile katılım bankalarında yer alan danışma komitelerinin oldukça farklı amaçlara hizmet ettiği görülmektedir.

4.3.5. Denetimde Hata ve Hile Açısından FFDS ve BDS Karşılaştırılması

Hata ve hilenin tanımları incelendiğinde her iki standart grubunda da benzer tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Ancak hata ve hileyi tanımlayan ve örneklerle açıklamayı amaçlayan FFDS 5 ve BDS 240’da hile ile ilgili bazı farklılıklar görülmektedir. Buna göre her iki standartta da hile benzer şekilde tanımlanmasına rağmen hile içerebilecek işlemler ile ilgili örnekler farklılaşmaktadır.

FFDS 5 daha çok faizsiz finans kuruluşu ve özellikle katılım bankaları özelinde örneklere yer verirken BDS 240 tüm sektör işletmelerini kapsayacak daha genel örneklere yer vermiştir. Örneğin FFDS 5’de yatırım hesabı sahiplerinin fonlarının kötüye kullanılması hile içerikli işlemlere örnek verilirken BDS 240’da varlıkların genel olarak kötüye kullanılması örneği verilmiştir.

BDS 240 ve FFDS 5’te hilenin yanı sıra hilenin değerlendirilmesi için uygulanacak denetim prosedürlerinden de bahsedilmektedir. FFDS 5 hilenin değerlendirilmesi için kullanılacak denetim prosedürler kapsamında sadece faizsiz finans kuruluşları özelinde bahsetmiştir. Standart öncelikle fıkhi ilke ve kurallara uyumun değerlendirilmesi için yönetimin sorgulanmasından bahsetmektedir. Ancak bunun yanı sıra faizsiz finans kuruluşlarında yer alan danışma komiteleri ile görüşme yapılmasına da atıfta bulunmaktadır. Hilenin değerlendirilmesi sürecinde kuruluşların iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi sürecinden bahsetmekte, özellikle katılım bankalarının yatırım hesabı bakiyelerinin kötüye kullanılması ihtimaline karşılık yönetim kontrollerinin değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır.

BDS incelendiğinde ise hata ve hile süreciyle ilgili birçok standardın yer aldığı görülmektedir. BDS 240, BDS 450, BDS 315, BDS 330, BDS 700, BDS 706 no’lu standartların hata ve hile denetim sürecine vurgu yaptığı görülmektedir. Tablo 3’te söz konusu standartların hata ve hile denetimi ile ilişkileri verilmiştir.

Tablo 3. Hata ve Hile Denetimi ile İlişkisi Bulunan Bağımsız Denetim Standartları

Bağımsız Denetim Standartları	Hata ve Hile Denetim Süreci ile İlişkisi
BDS 240	Hata ve hilenin tanımı Hilenin tespit edilmesinde işletme yönetimi ve bağımsız denetçinin sorumluluğu Hile riskinin değerlendirilmesi aşamasında kullanılacak denetim prosedürleri Yazılı beyanların temini ile ilgili süreç Yönetim ve üst yönetimin sorgulanması Mesleki şüphecilik kavramı Varlıkların kötüye kullanılması ve hileli finansal raporlama örnekleri
BDS 315	Hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerinin değerlendirilmesi
BDS 330	Hata ve hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerinin tespitine yönelik kullanılacak denetim prosedürleri
BDS 700	Hata ve hile kaynaklı önemli yanlışlıkların denetim raporunda aktarılması ve denetçinin bildireceği görüş üzerine etkisi

Tablo 3’te de görüldüğü üzere, bağımsız denetim standartları hata ve hile sürecini FFDS 5’e göre çok daha detaylı ele almaktadır. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere FFDS 5 hata ve hile denetim süreci konusunda çok yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte ihtiyaç olması durumunda ve Fıkhi ilke ve kurallara aykırı olmamak suretiyle BDS’ye atıfta bulunmaktadır.

4.3.6. Güvence Faaliyetlerinin Denetimi Açısından FFDS ve BDS Karşılaştırılması

FFDS 6 Fıkhi denetim süreci ile ilgili yol haritası oluşturmayı amaçlamaktadır. Fıkhi denetim, faizsiz finans kuruluşlarının faaliyetlerini Fıkhi ilke ve kurallara göre gerçekleştirdiğine yönelik güvence oluşturan denetimdir. Bu denetimi gerçekleştiren denetçiye ise fıkhi denetçi denilmektedir. Faizsiz finans kuruluşlarının yılda en az bir kez söz konusu denetimden geçmesi gerekmektedir. Standart, kuruluşun finansal tablolarını denetleyen bağımsız denetçinin aynı zamanda fıkhi denetçisi de olabileceğini belirtmektedir. Dolayısı ile bu durumda denetçi hem kuruluşun fıkhi ilke ve kurallara göre faaliyetlerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini hem de finansal tablolarının

faizsiz finans kuruluşları muhasebe standartlarına göre hazırlanıp hazırlanmadığını denetlemektedir. Fikhi denetim sürecinde denetçi Fikhî standartları, faizsiz finans kuruluşu bünyesinde oluşturulan danışma komitesinin kararlarını ve düzenleyici kurumların yayınlamış olduğu düzenlemeli ölçü olarak kullanabilmektedir. Bu yönüyle Fikhi denetimin bir güvence denetimi olduğu ve FFDS 6'ın Güvence Denetim Standardı GDS 3000'ü tamamlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir.

GDS 3000, güvence denetimini Sorumlu taraf dışındaki hedef kullanıcıların, denetime konu bilgiye (diğer bir ifadeyle dayanak denetim konusunun kıstaslar uygulanmak suretiyle ölçümünün veya değerlendirilmesinin bir çıktısına) ilişkin güven seviyesini artıracak şekilde tasarlanmış bir sonuç bildirmek üzere, denetçinin yeterli ve uygun kanıt elde etmeyi amaçladığı denetimdir” şeklinde tanımlanmaktadır. Standartta güvence denetim sürecinin nasıl gerçekleştirileceğine yer verilmektedir. FFDS 6'da ise güvence denetim süreci Fikhi denetim özelinde anlatılmış, GDS 3000'de yapılan tanımlamalar tekrar bu standartta anlatılmamıştır. FFDS 6 Fikhi denetim sürecinin aşamalarını aşağıdaki sıralamayla ifade etmektedir:

- Denetim süreci ile ilgili planlamanın yapılması,
- Risk değerlemesi,
- Önemlilik düzeyinin belirlenmesi,
- Faizsiz finans kuruluşuna iç kontrol testlerinin uygulanması ve iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi,
- Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi,
- Fikhi ilke ve kurallara aykırılıkların değerlendirilmesi,
- İşletme yönetiminden yazılı beyanların alınması,
- Faizsiz finans kuruluşunun danışma komitesi ve iç denetim raporlarının incelenmesi,
- Detay testlerinin yapılması ve tespit edememe riskinin değerlendirilmesi.

Bu adımlar incelendiğinde fikhi denetim süreci adımları ile GDS 3000'de belirtilen güvence denetim süreci adımlarının paralellik gösterdiği görülmektedir.

5. SONUÇ

Son yıllarda İslami prensiplere göre faaliyet gösteren faizsiz finans kuruluşları ülke ekonomilerinde oldukça büyük bir paya sahip olmaktadır. Bu kuruluşların hem İslami kurallara göre faaliyette bulunmasını hem de uygulama bütünlüğünü sağlamak amacıyla dünyada ve ülkemizde birtakım düzenlemeler yapılmaktadır.

Ülkemizde karşımıza “katılım bankaları” olarak çıkan “faizsiz finans kuruluşlarının” İslami ilke ve kurallara göre faaliyette bulunmaları amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu söz konusu kuruluşlar için “Faizsiz Finans Muhasebe Standartları” nı yayımlanmıştır. Ayrıca aynı kurum tarafından katılım bankalarının hem İslami kural ve ilkelere göre hareket ettiğinin, hem de bu ilkelere uygun finansal raporlama yaptığının denetlenmesi amacıyla “Faizsiz Finans Denetim Standartları” yayımlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan “Faizsiz Finans Denetim Standartları” ve “Bağımsız Denetim Standartları” karşılaştırılmıştır. FFDS ve BDS karşılaştırmasında her iki grup standartta benzer yönlerle birlikte farklılıklar da tespit edilmiştir. Genel olarak FFDS'nin daha dar kapsamlı olduğu ve birçok konuda BDS'ye atıfta bulunduğu görülmüştür. FFDS daha çok faizsiz finans kuruluşları özelinde açıklamalarda ve örneklemelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra FFDS'de BDS'de farklı olarak “fikhi ilke ve kurallara uyum” temel prensiptir. Denetim sürecinin her aşamasında fikhi ilke ve kurallara uyum prensibi dikkate alınmaktadır.

FFDS 1, BDS 200-250-500-720 nolu standartlarla birlikte incelenmiştir. FFDS 1'de denetimin amacının diğerlerine nazaran daha özel olarak ifade edildiği, faizsiz finans özelinde ele alındığı görülmektedir. Denetimin kapsamı noktasında ayrıntı verilmemekte olup bu konuda FFDS 1, BDS'lere yönlendirmektedir. FFDS 1 diğer pek çok kavram için BDS'leri kaynak olarak göstermekte ve ayrıntıya yer vermemektedir.

FFDS 2, BDS 700-701-705-706-800-570 nolu standartlarla birlikte incelenmiştir. FFDS 2 denetçinin görüş bildirmesi esnasında dikkat edeceği noktalara değinmekte BDS' ler gibi görüş türlerini de içermektedir. İşletmenin sürekliliği ile ilgili bir farklılık mevcut olup; işletmenin sürekliliği olumsuz seyretmesine rağmen denetçinin olumlu görüş verebileceği FFDS 2' de belirtilmektedir. Ayrıca önemli bir konu olan kilit denetim konuları FFDS 2' de yer almamaktadır. FFDS 3, BDS 210 ile birlikte incelenmiştir. Her iki standartta da benzer konular ve ifadeler bulunmaktadır. Özellikle iç kontrol sisteminin incelenmesi, denetim planlanmasının yol haritası noktasında benzerlikler mevcuttur.

FFDS4, BDS 260 ile birlikte incelenmiştir. Esasında FFDS 4 ile birebir örtüşen bir BDS bulunmamaktadır. Ancak BDS 260 FFDS gibi danışma komitelerinden bahsetmektedir. Faizsiz Finans Denetim standartlarındaki en önemli farklılıklardan birisi kalkınma bankaları bünyesinde oluşturulan danışma komiteleri ve denetçi ilişkisidir. BDS' de üst yönetim ile iletişim kurulması, işletmenin iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi sürecinden bahsedilmekte ancak danışma komitelerine atıfta bulunulmamaktadır. Danışma Komiteleri faizsiz finans kuruluşlarında fihki ilke ve kurallarla ilgili onay ve yorumlamaları yapmaktadır. FFDS denetimin hemen hemen her aşamasında denetçinin danışma komiteleri ile iletişimde olmasını gerekli bulmaktadır. Bunun yanı sıra FFDS denetçinin fihki ilke ve kurallara uyum konusunda ilgili kurumlarla da iletişimde olmasını talep etmektedir.

FFDS 5, BDS. 240-315-330-700 nolu standartlarla birlikte incelenmiştir. Hile benzer şekilde ifade edilmiş olmasına rağmen hileli işlemler standartlar arasında örnekler farklılaşmaktadır. BDS'ler hata ve hile sürecini FFDS' ye göre geniş kapsamlı ele almaktadır. FFDS 6, GDS 3000 ile birlikte incelenmiştir. Fihki denetimin yer aldığı FFDS 6 ile güvence denetimin yer aldığı GDS'nin benzer yönleri olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak faizsiz finans kuruluşlarının denetim süreci bazı yönleri ile diğer sektörlerden ayrılmaktadır. Her iki standart grubu birbirinden tamamen bağımsız standartlar olmamakla birlikte birçok açıdan birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Bunun yanı sıra iş akışları, organizasyon şeması, muhasebe sistemi farklılaşan faizsiz finans kuruluşlarının söz konusu denetim standartlarını uygulamaya koyabilmesi için özellikle iç kontrol- iç denetim süreçlerinin ve sektörün sahip olduğu risklerin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Çünkü denetim süreci bunlarla oldukça yakından ilişkilidir. BDS' de bu sistemleri değerlendirmek amacıyla belirtilen denetim prosedürlerinin faizsiz finans kuruluşları için yeterli olmadığı görülmektedir.

Bu nedenle bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu kuruluşların iç kontrol, iç denetim sistemleri, risk değerlendirme süreçleri ve bu sistemlerin değerlendirilmesinde kullanılacak denetim prosedürlerinin incelenmesinin literatüre büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte literatürde yapılan çalışmalar da göstermektedir ki standartlar, gönüllülük esasına göre ve aşama aşama uygulamaya konulan ülkelerde çok daha başarılı olmaktadır. Ayrıca, özellikle merkezi danışma kurullarının ve katılım bankaları bünyesinde oluşturulan danışma komitelerinin görev tanımlamalarının daha net olarak belirlenmesi standartların uygulanmasını daha da kolaylaştırmaktadır. Meslek hayatında yer alan bağımsız denetçilerin fihki ilke ve kurallar konusunda henüz uzmanlığının gelişmemiş olmasının da standartların uygulamaya geçilmesinde büyük bir engel olacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Sevgi Aytaç (%50), Burcu Aslantaş Ateş (%50)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Funding: The author received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Sevgi Aytaç (50%), Burcu Aslantaş Ateş (50%)

KAYNAKÇA

- Akpınar, A. ve Çetintaş, M. E. (2021). Etik teoriler çerçevesinde faizsiz finans kuruluşlarının bağımsız denetimini yürüten denetçiler için etik kuralların değerlendirilmesi. *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi*, 7(1), 145- 173.
- Al Amin, H., Harianto, S., Majid, M. S. A., Marliyah, M. ve Handayani, R. (2022). Studi of literature: history islamic finance and development. *International Journal of Economic, Business, Accounting, Agriculture Management and Sharia Administration (IJEBAAS)*, 2(3), 377- 384.
- Doğan., İ., Öncü, S., Sayın, F. ve Kayalı, N. (2022). Faizsiz finans denetim standartlarına uyum düzenlemelerinin finansal performans üzerindeki etkisi, uluslararası bir uygulama. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 9 (86), 1484-1505. doi: 10.26450/jshsr.3188.
- Ertugay, E., Gülençer, İ., Karabayır, M.E. ve Doğan, M. (2019). Faizsiz finansal kuruluşların denetimi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54 (3), 1443-1457.
- Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ. (t.y.). Resmi Gazete, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/09/20190914-4.htm> (Erişim Tarihi: 03.09.2024).
- Güçlü, F. ve Kılıç, M., (2019). İslami finansın Türkiye, ABD, İngiltere ve Malezya’da gelişimi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17 (3), 271-293.
- Holmes A.W. ve Wayne. S.O. (1975). *Muhasebe denetimi standartları ve yöntemleri*, Cilt:1, Çeviren: Oğuz Göktürk, Ankara: Bilimsel Yayınlar Derneği,.
- Kamu Gözetim Kurumu. (t.y.). Bağımsız Denetim Yönetmeliği, Resmi Gazete 26.12.2012/28509, <https://www.kgk.gov.tr/portalv2/uploads/files/duyurular/v2/mevzuat/bdy/guncel%20bdy.pdf> (Erişim Tarihi, 15.01.2025).
- Kara, H. (2016). Bağımsız denetim raporunun ilgililerine sağladığı fayda ve bunlar üzerindeki rolü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye.
- Kurumsal Yönetim Tebliği. (t.y.). Tebliğ. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-3.htm> (Erişim Tarihi: 10.10.2024)
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (t.y.). Mevzuat. <https://www.mevzuat.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.10.2024)
- Mujiatun, S. (2022). Analysis of the modern era's financial and islamic economic importance. *International Journal of Economics Social and Technology*, 1(4), 148-158.
- Pamuji, A. E., Supandi, A. F. ve Sa'diyah, M. (2022). Islamic financial institutions as strengthening the economy of the ummah, *OECOMICUS Journal of Economics*, 7(1), 24-36.
- Ulusoy, R. ve Altun, İ. (2017). Faizsiz finans sistemine teorik yaklaşım. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (63), 135-150.
- Utku, M. ve Kaya, Y., (2024). Islamic finance auditing standards and its status against international standards on auditing. *IJOPEC Publication*.
- Yılmaz, H. S., ve Şencal, H. (2022). İslam politik ekonomisi açısından merkezi fetva kurullarının yapısına dair bir değerlendirme. *Journal of Islamic Economics*, 2(1), 92-105.
- Zubair, H. (2022). *Islamic banking and finance*, Hindistan ve İngiltere: Routledge, doi: 10.4324/9781003366973.

SUMMARY

Introduction

This study compares the Interest-Free Finance Auditing Standards (IFAS) and the Independent Audit Standards (IAS) in Turkey and highlights their similarities and differences. While both operate under an input-process-output model, the charts of accounts used by financial institutions in Turkey vary due to long-standing adherence to Turkish Financial Reporting Standards (TFRS) and regulatory requirements from bodies such as the Capital Markets Board and the Banks Association. The rise of participation banks, operating under Islamic finance principles, necessitates a distinct auditing framework. The IFAS, published by the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority, addresses this need by providing auditing standards specific to interest-free financial institutions.

Purpose

The study investigates the IFAS's position within the audit process, particularly concerning the adherence to Islamic law - a crucial aspect for stakeholders sensitive to interest-based transactions. Given the IFAS's recent implementation and limited existing literature, this comparative analysis aims to elucidate the relationship, commonalities, and discrepancies between IFAS and IAS.

Scope

The scope of the study is comprised of the standards published by the Public Oversight Accounting and Financial Reporting Standards Authority and to be compared.

Method

Document analysis was used as the data collection method in the study. In the document analysis, firstly both sets of standards were examined in detail; standards were categorized, each was matched in terms of common aspects. The texts were read and analyzed - similar/different aspects were presented and the results were interpreted.

Conclusion

The comparative analysis revealed both commonalities and significant differences between IFAS and IAS. IFAS exhibits a narrower focus, frequently referencing IAS for broader guidance while providing detailed explanations and examples pertinent to interest-free institutions. In addition, unlike IAS, "compliance with fiqh principles and rules" is the basic principle in IFAS. The principle of compliance with fiqh principles and rules is taken into consideration at every stage of the audit process.

One of the most important differences in the Interest-Free Finance Audit Standards is the advisory committees established within development banks and the auditor relationship. IAS mentions the process of establishing communication with senior management and evaluating the internal control system of the enterprise, but does not refer to advisory committees. Advisory Committees make approvals and interpretations regarding fiqh principles and rules in interest-free financial institutions. IFAS requires the auditor to be in communication with advisory committees at almost every stage of the audit. In addition, IFAS requests the auditor to be in communication with the relevant institutions regarding compliance with fiqh principles and rules.

As a result, the audit process of interest-free financial institutions differs from other sectors in some aspects. Although both sets of standards are not completely independent of each other, they are complementary in many ways. In addition, in order for interest-free financial institutions with different workflows, organizational charts and accounting systems to implement the audit standards in question, it is necessary to examine in detail the internal control-internal audit processes and the risks of the sector. Because the audit process is very closely related to them. It is seen that the audit procedures specified in the IAS to evaluate these systems are not sufficient for interest-free financial institutions.

For this reason, it is thought that the examination of the internal control, internal audit systems, risk assessment processes and audit procedures to be used in the evaluation of these systems in future studies will make a great contribution to the literature.

In addition, studies in the literature also show that the standards are much more successful in countries where they are implemented on a voluntary basis and in stages. In addition, the clearer definition of the duties of central advisory boards and advisory committees established within participation banks makes the implementation of the standards easier.

It is also thought that the fact that independent auditors in professional life have not yet developed expertise in fiqh principles and rules will be a major obstacle to the implementation of the standards.